Batšeba – ovečka a královna

Původ materiálu
Juliana Hamariová
Pořadí v lekci
23

Téma

Druhý člověk pro mě není objekt.

Cíle

- **Předškoláci:** Děti se učí vnímat druhého.
- **Pro mladší školní děti:** Děti na příběhu zjistí, že příčiny mají následky a za svoje jednání vůči druhým a přírodě neseme zodpovědnost.
- **Pro starší školní děti:** Děti se pokusí uvidět v zrcadle – jako v Nátanově příběhu – sebe i druhé novým pohledem.

Pro učitele

Biblický text: 2. Samuelova 11–12; 1. Královská 1–2

Výkladové poznámky

Otázky feministické literární kritiky pro vykladače:

- Je autorem muž, nebo žena?
- Je text vyprávěn mužem, nebo ženou?
- Jaké typy rolí v textu hrají ženy?
- Jsou ženské postavy hlavními hrdinkami, nebo vedlejšími postavami?
- Objevují se nějaké stereotypní charakteristiky žen?
- Jaký postoj k ženám zaujímají mužské postavy?
- Používají se ženské obrazy? Pokud ano, jaký význam mají takové obrazy?

Batšeba (hebrejsky בַּת־שֶׁבַע, Bat-ševa, doslova „Dcera plnosti“), přepisováno též jako Bat-šeba, Betsabé či Betsabe. Většinu tohoto vyprávění nemá jméno, je „Eliamova dcera“ nebo „Urijášova manželka“, a tak zůstane i v Ježíšově rodokmenu. Dalšími ženami v rodokmenu jsou

Támar, Rachab a Rút. Jsou zvláštní tím, že buď svým původem nepatřily do izraelského lidu (Rachab, Rút), nebo byly poskvrněny smilstvem (Rachab, Támar, Batšeba).

Tradičně bylo omývání Batšeby interpretováno jako rituál menstruační očisty (potvrzení, že nebyla těhotná předtím, než s ní David měl sexuální vztah). Nicméně v této době nebylo pro ženu po menstruaci vyžadováno rituální mytí a bylo až součástí pozdější rabínské tradice (zatím menstruaci ukončuje počet dnů, a ne voda). Přesvědčivější je srovnání Batšebina mytí s umýváním jiných žen v Bibli, které se koupaly kvůli koupání samému. Také faraonova dcera a Rút se staly matkami velkých vůdců Izraele, když se samy umyly. Batšeba se umyla, než se stala matkou Šalamouna. Všechny tyto ženy nejsou Izraelitky, ale jsou „pokřtěny“ v Hospodinův lid, a tak posvěceny a připraveny pro svoji roli v dějinách spásy.

Batšeba byla krásná. O kráse člověka se v Bibli mluví, aby se popsal jeho charakter. Batšeba je popisována jako krásná, ale David je na tom stejně. O Saulovi se také říká, že byl hezký, a také o Davidově synovi Abšalómovi. Ráchel byla krásná, ale její sestra Lea „měla slabé oči“ neboli krásná nebyla. Krása někdy jako by vyjadřovala, že postava má obdivuhodné vlastnosti. Nicméně zde se o Batšebině charakteru nic nedozvíme, zato jde o fyzický rys, který David vnímal při svém zpředmětňování této ženy. Její ženskost zde vyjadřuje stereotypně její fyzická krása, její mlčení, pasivita a později mateřství.

Příběh o ovečce. Ovce nebo beránek je čisté domácí zvíře, symbol nevinnosti, mírnosti. Beránek je v Izraeli hlavní obětní zvíře při všech velkých svátcích a připomíná příběh o vyvedení z otroctví (Ex 12). Hospodin se o svůj lid stará něžně jako pastýř (Iz 40,11). Pastýřem je původně i sám král David. Nutně se taky vybaví beránek jako obraz Krista (Beránek Boží, který snímá hříchy světa), jediného syna, kterého Otec daroval světu k hostině.

Autorem textu je dle všeho muž nebo skupina mužů (deuteronomistická škola) a je vyprávěn z pohledu kultury tvořené muži. Role ženy je pasivní. V první polovině příběhu je s vedlejší postavou Batšebou zacházeno pouze jako se sexuálním objektem ve vleku děje: David ji uvidí – touží po ní – nechá ji přivést – má s ní sex – pošle ji domů – zavraždí jí manžela – vezme si ji za manželku mezi další sexuální otrokyně ve svém harému. Batšeba se projeví v této části příběhu pouze ve vzkazu „jsem těhotná“, a naplní tak svou jedinou cennou roli v mužském světě – mateřskou. Porodí Davidova syna, o kterého v důsledků Davidových akcí přijde. David ji jako součást svého pokání utěšuje. Porodí mu dalšího syna, Šalamouna… Středem tohoto příběhu není Batšeba, ale David. Tato polovina příběhu je o Davidově hříchu a jeho důsledcích pro Davida, a ne o tom, jak bylo ukřivděno samotné Batšebě a co jí to udělalo.

V druhé polovině příběhu (v 1. knize Královské), je Batšeba vnímána jako hlavní a mnohem dynamičtější postava. Není objektem, se kterým se hýbe, ale jednající osobou s intelektem, která využívá svou moudrost a zkušenost k tomu, aby zajistila právo svého syna na trůn. Na

rozdíl od začátku vyprávění, ve kterém David využil svého královského postavení, aby zmanipuloval bezmocnou Batšebu, nyní ona využívá svého královského postavení k manipulaci s bezmocným starým Davidem. Později se jeho syn Adónijáš chce oženit s Abíšagou (jinou Davidovou ženou/objektem používaným k jeho zahřívání), aby si mohl činit nárok na trůn, ale musí svou žádost předložit Batšebě. Ta využije příležitost, aby poskytla Šalomounovi záminku a on se mohl zbavit svého nevlastního bratra. V tomto příběhu je ukázáno, že žena má svou vlastní vůli. I když je stále podřízena mužům, používá svůj vliv k tomu, aby od Davida dostala, po čem touží, stejně jako on původně používal svůj vliv k tomu, aby dostal ji.

David k Batšebě nejprve zaujímá postoj jako k objektu svých potřeb. Později, když umírá dítě jeho nepravosti, se o Batšebu stará a utěšuje ji jako svou zarmoucenou manželku. Tento postoj je drobným zlepšením oproti sobeckosti, kterou jsme viděli původně. Žalm 51 je připisován Davidovi, když zhřešil. Je v něm slyšet velká lítost. Žalmista, který mluví za Davida, píše: „Bože, smiluj se nade mnou…“ a „Proti tobě samému jsem zhřešil“. Zdá se, že David nevidí svůj hřích jako křivdu vůči Batšebě nebo Urijášovi, ale jako něco spáchaného proti Bohu. Jako by si neuvědomoval, že jeho hřích ovlivnil i životy dalších lidí. Jiný výklad čte, že kořenem všech hříchů proti druhým lidem je hřích proti Bohu. A v těch, kterým ubližujeme, ubližujeme Bohu. Tímto způsobem se Bůh ztotožňuje s ženou Batšebou. Bůh trpí v těle ženy, která byla zneužita mužem…

V druhé části David svůj postoj mění, svou manželku Batšebu respektuje, přijímá vřele a potvrzuje, že po něm bude králem jejich syn Šalomoun. Zdá se, že i Šalomoun pohlíží na svou matku s nejvyšší úctou a prokazuje jí náležitou královskou zdvořilost, když vstoupila do jeho přítomnosti. Vidí svou matku jako inteligentní a schopnou ženu.

Úskalí

Texty jsou dva v rozestupu času Batšebina života, tím vyžadují od dětí zvýšenou pozornost. Vyprávění je ale napínavé a věnujme mu nutný prostor. Vývoj postav to umožňují.

Stojí zde objektifikace, viktimizace a pasivita Batšeby v první části příběhu versus její role jako aktivní postavy doplněné rysy manipulace, žárlivosti i loajality v palácových intrikách v druhé části. Nejde zde o rehabilitaci dokonalé feministické superhrdinky, která to všem „ukázala“. Taková postava Batšeba není, stejně jako David není dokonalý superhrdina, stejně jako žádná a žádný z nás. Spíše zde vyvstává obraz zraněného, traumatizovaného lidství, které přese všechno má svoji hodnotu aktivního subjektu, která/ý/é o sobě může a má rozhodovat sám/a/o a má brát ohled na ostatní.

Téma sexu, nahoty nebo nekonsenzuálních sexuálních vztahů nás nemusí děsit a nemusíme se ho jako doprovázející bát. Děti sex znají a dělat kolem něj významné zámlky, tabuizovat ho,

nebo naopak přemrštěně vysvětlovat a zabředávat, je oboje kontraproduktivní. Přistupme k němu jako k jakémukoliv jinému tématu lidského života a stejně tak bude přijato. Použijme jednoznačný jednoduchý jazyk „měli sex“. Zdržela bych se opisů „vyspal se s ní“, „strávil s ní noc“ aj., které mohou být matoucí a vytvářejí dojem, že se „něco neříká“.

Odkazy

Janča, Štěpán. Davidův hřích a pokání (katecheze.evangnet.cz)

Hartman, Bob. Davidovo selhání (www.vira.cz)

Macek, Ondřej; Květonová, Iva; Kučerová, Karla. *David.* České Budějovice: Petrinum, 2022. ISBN 978-80-87900-16-1.

Ridzoňová, Lenka. *Biblický zvěřinec.* Praha: Českobratrská církev evangelická, 2019. ISBN 978-80-87098-75-2.

Heller, Jan. *Výkladový slovník biblických jmen.* Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-725-1.

Pro děti

Předškoláci

Pomůcky: Figurka nebo obrázek ovečka/beránek a královna/král.

Aktivita

Vyprávíme si o tom, jaký je rozdíl mezi ovečkou/beránkem a královnou/králem – slabá × silná, bezbranný × mocný, měkká × tvrdá, malý × velký, v ohradě × svobodný, potrava × hodující aj.

Co kdyby si ovečka s králem vyměnili místa? Ovečka měla vlastní postel, chodila by, kam chtěla, nikdo by ji nepřivazoval? Co kdyby král byl jako beránek jemný, poslušný, tichý, zabitý?

Jak snadno se můžou role změnit. Co kdybychom se na chvíli stali někým jiným? Děti si v kroužku mohou vybrat kamaráda/ku ze skupiny a s jeho/jejím souhlasem říct, jak se v jeho kůži cítí, co ho/ji dnes potěšilo, co by mu/jí udělalo radost aj. Děti se snaží vcítit se do druhého, pochopit jeho motivace a potřeby.

Mladší školní děti

Pomůcky: Domino (několik sad).

Aktivita: Stavíme společně hada z domina „na stojáka“ po místnosti. Průběžně ho někdo shodí, až dokud ho celého nedostavíme a na závěr neshodíme cíleně spolu. Sledujeme, jak pohyb jedné kostky spouští pád druhé. Vyprávíme si, kdy jsme udělali něco, co spustilo řetězec událostí (ve škole, doma, vůči blízkým, ne/zodpovědné chování atd.). Připomeneme, že někdy důsledky svých rozhodnutí ani neuvidíme. Tím spíš je důležité, aby naše záměry, činy vycházely z dobrých úmyslů vůči druhým a našemu prostředí. Tomu výrazně pomůže, když si z druhých a světa nebudeme dělat jenom prostředky, předměty, kostky, figurky na šachovnici, nebudeme je ohýbat ke svým účelům, manipulovat a využívat. Místo toho se budeme zajímat o to, co od nás druzí potřebují, jak se cítí a jak můžeme být světu ku prospěchu.

Starší školní děti

Pomůcky: Větší počet různých druhů zrcátek (ideálně pro každého nebo do dvojice), papír, tužky.

Aktivita: Každý dostaneme zrcátko, můžeme se rozmístit po místnosti a máme omezený čas v tichu, ve kterém se do zrcátka díváme. Nedíváme se jen jak vypadáme, ale snažíme se dívat se na sebe v celku, jaký/á jsem, jak se chovám, jak mě druzí vnímají. Rozdáme papír a opět v omezením tichém čase se snažíme napsat svoji *SWOT* analýzu (moje silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby – viz). Sdílíme v kolečku svoje zážitky a dojmy z práce (podařilo se nám pro každou kolonku najít řešení? co bylo nejtěžší? potřebujeme názor někoho jiného, nebo by to naopak bylo nepříjemné?). Je-li skupina stabilní a bezpečná, můžeme jednu pozitivní věc o druhém říct/napsat na papírek a předat mu/ji v kolečku.

Vyprávění (možnost upravit dle skupiny)

„Ten člověk jsi ty“

I. Muž

Vraťme se do Jeruzaléma před třemi tisíci lety. Krátce před tím, než se začne odvíjet náš příběh, bylo toto město dobyto slavným králem Davidem, Hospodinovým Pomazaným, který jako mladý chlapec přemohl obra Goliáše. David udělal z Jeruzaléma hlavní město svojí říše. Všechno se mu daří. Může být spokojený.

II. Žena

Za večerního chládku se král David v klidu prochází po královském paláci nad městem a shlíží dolů na poddané. Najednou uvidí ženu, jak se koupe. Je večer, není to neobvyklé. Neobvyklé je, jak je krásná. Král ji chce poznat, chce být v její blízkosti, chce se jí dotýkat a je král, může, co

chce. David si dal zjistit, kdo je ta žena. Ptal se: „Není to Batšeba, dcera Elíamova, manželka Chetejce Urijáše?“ Není to omyl, není to záměna. Její jméno znamená „dcera plnosti“. A plný bude její život. Král se zeptal a dostane informace. A stejně, pošle pro ni. Jí se nikdo na nic neptá. On je král, může, co chce. Není důležité, co chce cizí žena, dcera, manželka. Taková každodenní příhoda z královského dvora. Jedna z mnoha. Král má sex s nějakou ženou. Ale ta žena má jméno, je dcera a manželka, a teď z ní bude i matka – Batšeba otěhotní.

III. Dítě

Jenže, i když se jí nikdo neptal, ona se teď musí s tím průšvihem vypořádat. Ale jak? Manžela má na frontě a otěhotnět bez manžela nejde. Za každý jiný způsob otěhotnění hrozí ženě v Jeruzalémě trest – smrt ukamenováním. Píše králi: „Jsem těhotná.“ A krále takové věci taky vůbec nemusí zajímat. Co mu je po nějaké ženě? Nicméně král David vzkaz dostane a překvapivě začne i jednat, protože by to konečně taky mohl být i jeho průšvih. Je potřeba dostat manžela rychle zpátky k manželce. Stačí jedna noc pod společnou střechou a společnou dekou, a průšvih se vyřeší. Bude zachráněno královo svědomí a ženy život.

Manžel Urijáš se vrátí z fronty na královský dvůr. Až se diví, jak dobře se o něj starají, král se s ním baví, jedí a pijí spolu tři noci. Král ho stále přemlouvá, ať Urijáš zajde přece taky domů pozdravit svou ženu. Ale Urijášovi se nechce za ženou. Možná mu nechybí, možná má jiné zájmy, kamarády, kariéru, kterou si chce vylepšit tím, že vysvětluje, jak drahá je mu jeho posádka a služba, dražší než postel, žena a vlastní život.

A život ho takový postoj taky bude stát. Král vidí, že si s Urijášem neporadí. Ženy se neptá, na zámek ji nezavolá, na její trápení se neohlíží. Napíše tajný zapečetěný vzkaz veliteli: „Až za tebou Urijáš dojde, pošli ho do boje, zraď ho, nechej ho tam stát jako solný sloup, ať se ho zbavíme.“ Vzkaz veliteli donese sám Urijáš, aniž by o něčem věděl. A tak jeho role končí… V Jeruzalémě se o tom dozví. Batšeba naříká a truchlí. Může za to, že se večer umývala? Muselo to Urijáše stát život? A její dítě, jak se na něj budou dívat? A jak bude žít ona?

Když pomine doba truchlení, král si ji na zámku vezme za ženu. Žena Urijáše je teď žena krále. Nikdo se na nic neptá. Smrt přešla, život jde dál a narodí se jim živý syn. Batšeba má syna.

IV. Ovečka

Ale co se jednou stane, nejde odestát. Jako když zamává motýl křídly a vesmír se pootočí. Král, muž, co kdysi večer uviděl ženu, jak se koupe, má dnes hosty. Přišel k němu prorok. S proroky je to těžké, nikdy nechodí jen tak. Muž hluboké životní moudrosti, prorok Nátan, vypráví králi příběh.

Příběh je o bohatém člověku, ke kterému přišla návštěva. Když přijde návštěva, je třeba ji pohostit. Ten bohatý člověk nejde ale do svých zásob. Pro ovečku na maso pošle do domu chudého člověka, který má ovečku jen jednu. Živil ji, rostla u něho spolu s jeho syny, jedla z jeho skývy chleba a pila z jeho poháru, spávala v jeho klíně a on ji měl jako dceru. Tak tuhle bezbrannou ovečku si ten bohatý člověk vybral na maso pro hosta a vzal si ji. Jen tak, protože mu zrovna padla do oka, zničil jí život a na nic se jí neptal.

Král se celý vzteká: „To je teda hrůza, co někteří lidi dělají, jak žijí, co si dovolí, skandál!“

Prorok se na něj zadívá jako rodič na dítě, kterému se snaží něco vysvětlit a řekne: „Ten muž, Davide, jsi ty! Měl jsi vše, jinde na světě lidé mají hlad, chybí jim bezpečí a láska, ale ty si měl všeho dostatek. A přestal ses ohlížet na druhé. Pokud ovšem nejde o jejich vinu, to jsi rychlý někoho odsoudit, ukázat prstem, přihřát si polívčičku. Ale ptal ses jich, co oni chtějí? Nemohl sis myslet, že tohle dopadne dobře. Jak jednou roztočíš kolo, přijdou následky… Ten člověk, to jsi ty!“

David se strašně styděl, bál, omlouval. Nátan ho pohladil po pomazané hlavě. „Neboj,“ řekl, a odešel. Hospodin, který Davida pomazal, ho nepotrestal. Neodplácí zlým za zlé. Ale to kolo, to už se točí, příčiny a následky. A Batšebin syn se rozstonal. Davida pronásleduje vina, trápí se, nejí a nespí. Po nocích zpívá smutné písně: „Proti tobě samému jsem zhřešil, spáchal jsem, co je zlé ve tvých očích.“ Po týdnu syn Davida a Urijášovy manželky zemře.

V. Královna

Tím to ale nekončí. Smrt přešla, život jde dál. Narodí se jim druhý, živý syn. Batšeba má dalšího syna. A prorok Nátan ohlásil, že se bude jmenovat „Hospodinův miláček“, Šalamoun.

Po mnoha letech David zestárl. Jeho život byl divoký a stalo se v něm spoustu věcí. Ale teď už jen tiše odpočívá v přikrývkách a zahřívají mu ledové nohy… Někdo je přece jen ještě plný síly. Králova žena a matka jeho synů. Batšeba. Má syna velkolepého, Šalamouna. Ten sklízí jeden úspěch za druhým jako kdysi jeho otec. Později Šalamouna vyhlásí za nejmoudřejšího a nejschopnějšího z králů. Ale dneska, dneska ještě králem není a trůn jistý nemá. Vždyť Batšeba nebyla první manželka krále a Šalamoun není první králův syn, a ti druzí mají své proroky a svoji armádu a začíná to být nebezpečné. Jak si s tím poradit?

Batšeba už není mladá bezbranná ovečka, dneska je královna. Batšeba je žena dvora a ví, jak to chodí. Jde za Davidem, David ji s úctou přijímá a najednou se zajímá, najednou se Batšeby ptá „co si přeješ“?

Ona se pro změnu neptá, jestli může, ale rovnou králi sděluje, co on už si nepamatuje: „Slíbil jsi mi, že můj syn bude král, a mezitím si jiný dělá nárok na trůn. Zakroč, muži.“ Do toho

k Davidovi přišel i prorok Nátan. S proroky je to těžké, nikdy nechodí jen tak. Hned se přidá: „Batšeba říká pravdu, i když ty se už nepamatuješ, přesně takhle to bylo, na mou duši, na psí uši.“ A David neváhá, vždyť ti dva si s ním už tolik zažili, nesmí je zase zklamat. Nechá Šalamouna ihned slavnostně korunovat.

Ale co ti druzí, co vymyslí? Nikdo si přece nenechá jen tak vyfouknout trůn. A už je to tady. První syn přijde za macechou Batšebou s prosbou: „Dobře, královno matko, chápu, co se dá dělat, projel jsem to. Ale aspoň bych si vzal tamtu ženu, která po otci Davidovi zbude, za svoji manželku. Přimluv se, prosím, za mě u nového krále Šalamouna, že zdravím!“ Tak to chodí u dvora – nástupnictví, svazky, ženy a děti jako cesta ke kariéře.

Batšeba se v duchu zasměje: „Copak jsem malá hloupá ovečka? Za co mě vy muži stále máte,“ a nahlas odpoví: „Ovšem, milorde, přání vám splním.“ A opravdu jde za svým synem a králem Šalamounem a prosbu jeho bratra mu vypoví. Šalamoun se naštve: „Ti už taky neví, kudy kam! To víš, já mu dám bývalou ženu krále Davida a on vznese nárok na trůn skrze ni, to tak. Intriky, hnus, ti s tím nepřestanou. Popravte ho, Davidova prvorozeného, a hotovo!“ Batšeba, žena Urijáše, vstane ze svého trůnu, odejde a nechá svého syna Šalamouna, aby dál sám sledoval to roztočené kolo. Král se za ní dívá, jak odchází. Až se za pár let setká se skvělou, nádhernou a moudrou královnou ze Sáby, bude mu matku hodně připomínat. Ženy, které zažily život. A Batšeba byla dcera plnosti, protože život s Hospodinem je plný všeho, a ona i ten člověk z příběhu, to jsme také my.

Vyobrazení k vyprávění nebo aktivitě:

- Rembrandt: *Batšeba se koupe.* 1654
- Rembrandt: *Batšeba s dopisem od krále Davida.* 1645

Liturgie

Písně

Ježíši Kriste, pastýři náš (Zvonky tvých oveček) (BTS 35); *Nové přikázání* (BTS 88); *Dnes oslav, celá země, Kristovo vzkříšení* (NEZ 550)

Biblický text k zapamatování

„Miluj Hospodina, Boha svého, z celého svého srdce, z celé své duše, z celé své mysli a z celé své síly!“ Druhé je toto: „Miluj svého bližního jako sám sebe!“ Většího přikázání nad tato dvě není. (Mk 12,30–31)

Rituál

Děti zapalují svíce před opřeným zrcadlem, vidí se v něm společně, vidí za svými zády ostatní a prostor, ve kterém jsou. Vytváříme jeden obraz.

Okénko do bohoslužeb

V Harrachově mají kapli, která sousedí se sklárnou. V té kapli je oltář, který se skládá z benátských zrcadel. Buddhismus zná praxi meditování před zrcadlem. Náboženství vede člověka k sebereflexi, k náhledu na sebe a na naše jednání. V dnešním příběhu prorok Nátan nastavuje zrcadlo králi Davidovi, aby mohl uslyšet, jak zachází s druhými lidmi. Možná se díky modlitbě, čtení Bible, chození do kostela můžeme zahlédnout taky trochu Božíma očima. V nich je nejen nepřikrášlená pravda, ale taky naděje, že to s námi nevypadá jenom bledě.

Modlitba

Děkujeme, že máme kolem sebe blízké lidi. Prosíme, ať jim neubližujeme. Ať jim umíme dávat všechno to dobré, co my sami máme od tebe. Prosíme, ať můžeme s druhými zažívat radost a štěstí. Opatruj nás, prosíme. Amen.

Katechetické cykly
Ženy v Bibli
Biblický odkaz (kat)
2. Samuelova 11–12
1. Královská 1–2